

DENGAKU

Dengaku je jedním z přímých předchůdců divadla *nó*, o to významnějším, že vychází z domácí tradice a teprve později do sebe nasálo vlivy přichozích umění. Právě v něm můžeme lépe než kdekoli jinde pozorovat postupný proces profesionalizace umělců. Jednalo se o tance, písně, hry a rituály související úzce se zemědělským cyklem. Termín *dengaku* vznikl jen jiným (sinojaponským) čtením znaků původního výrazu *ta asobi* (polní zábava, polní hry), v jehož rámci mluvíme o tzv. *ta mai* (polní tance), a to proto, že se odehrávaly přímo na poli. Sloužily jednak jako důležité rituály vesnické komunity při různých příležitostech jako setí a sklizeň rýže, ale také zároveň jako zábava pro pracující rolníky.

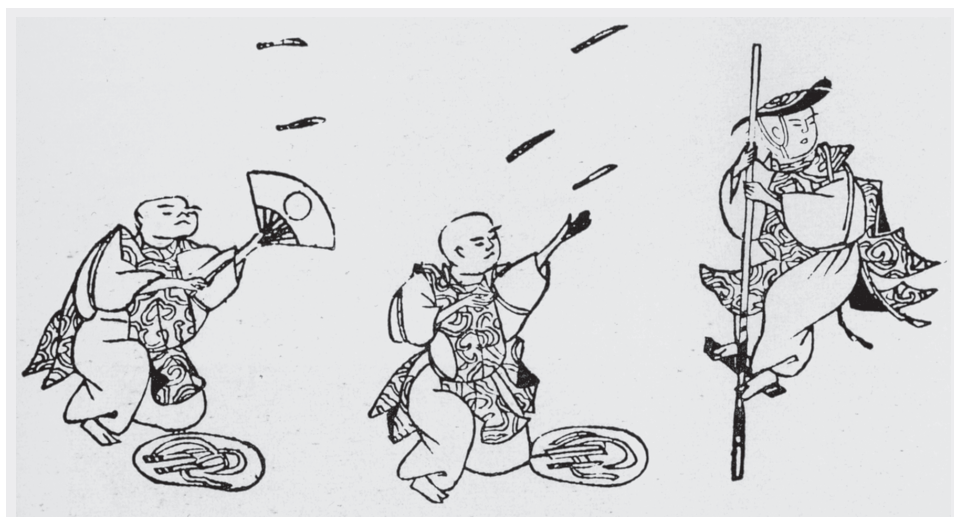
V námětech *dengaku* se mísí místní legendy a pověry, pověřivost a magické obřady zařikávání s komickými vsuvkami, melodickými písněmi, jednoduchými tanci a akrobatickými kousky. Ústředním motivem je usmíření místního božstva rýžového pole, jeho pobavení a prosba za dobrou úrodu, často prostřednictvím jednoduché dramatické zápletky: příchod cizího zlého ducha, démona, který vyzve místní božstvo na souboj, jeho porážka. Vesničané znázorňovali zlé duchy pomocí bílého plátna ovázaného přes tvář a slaměného klobouku naraženého hluboko do čela.²³ Součástí her ale byly i jednoduché komické pantomimy akcentující plodnost nebo tance starce jako úcta k dlouhověkosti a prosperitě země, které můžeme chápat jako prototyp tanců *okina*. Ty se později dostaly do her *nó* a udržují si své výjimečné postavení dodnes. *Dengaku* byly ale jedinečné především v akrobatických kouscích na chůdách (*taka aši*, *hitocu aši*). Udržování fyzické zdatnosti těla mělo zřejmě symbolizovat i silnou úrodu na poli.

Mnoho obřadů později převzaly místní šintoistické svatyně, a to je také doba, kdy získáváme první písemné informace o *dengaku* (9. století). Lze ale předpokládat, že původ těchto her je nejen mnohem staršího, ale především čistě domácího původu. Hry předváděli sami vesničané v rámci komunity. Teprve později začaly působit cizí vlivy přicházející ze *sangaku*. *Dengaku* se profesionalizují a stávají se silným konkurentem her *sarugaku*, které má své kořeny také v *sangaku*.²⁴ Přestože v období Heian bylo mnoho prvků *sarugaku* i *dengaku* v podstatě totožných a dnes nelze jasně rozdělit, která hra či námět kam patří, skupiny profesionálů *dengaku* a *sarugaku* zůstaly striktně odděleny. Ve většině případů spadaly skupiny tanečníků *dengaku* pod ochranu šintoistických svatyní, zatímco *sarugaku* se spíše těšilo patronaci buddhistických chrámů. Z roku 1069 pochází spis dvorního profesora literatury Óe no Masafusy *Rakujó dengaku ki* (*Záznamy o dengaku*),²⁵ což jen dokazuje, že *dengaku* nebylo ani na dvoře opomíjeno, ale naopak ctěno. *Dengaku* se

²³ Ortolani, B., cit. 15 / *op. cit.*, s. 73.

²⁴ Více viz str. 129, kapitola *Sangaku* a *sarugaku*.

²⁵ Inoura, Y., cit. 3 / *op. cit.*, s. 71.

Dengaku – vrhání mečů, chůze na chůdách; vyobrazení z dobového svitku éry Heian

postupně těšilo větší a větší oblibě i ve městech a ve 13. století dokonce zatlačilo skupiny *sarugaku* do pozadí. Bohužel opětovný vzestup herců *sarugaku* v období Muromači (1333–1573) a jejich monopol v nově se ustanovující formě *nó* znamenal konec štedrých patronů a většina profesionálních skupin *dengaku* byla rozpuštěna.

S profesionalizací interpretů *dengaku* v 10. století ale dochází také k opětovné amatelizaci téže formy. Venkovské oblasti, kde byly tyto hry považovány za místní dlouholetou tradici, si často nemohly dovolit zaplatit profesionální skupiny na všechny své slavnosti a obřady. Hledaly proto znova zástupce z řad místních ochotníků a tuto tradici udržely mnohdy až dodnes. Během historie se samozřejmě jejich podoba velmi změnila, jak přejímaly vlivy všech jiných divadelních, tanečních a hudebních forem. Proto se dnes v různých částech japonského venkova můžeme setkat s podobnými náměty i druhy tanců, které jsou však často nazývány jinými jmény a odvozují svůj původ od jiné formy.

SANGAKU A SARUGAKU

Hry *sarugaku* jsou, dá se říct, vzdáleným předchůdcem divadla *nó*, nejvážnějšího jevištního umění v Japonsku. Jejich historie objasňuje komplexnost a vytříbenost žánru stejně jako začlenění divadla do japonské společnosti. Půjdeme-li zpět po stopách od umění *nó* (*nó gaku*), přes *sarugaku* *nó* k *šin sarugaku* (nové *sarugaku*) a *sarugaku*, dojdeme k hrám *sangaku*, které pronikly do Japonska původně z Číny jako zábavní hry *san yūo* (lidové hry²⁶). Patřily sem

²⁶ Překlad čínského znaku *san* můžeme chápat jako minoritní, neoficiální, různorodý, vedlejší, rozptýlený; znaku *jūe* jako hry, zábava, hudba. Z tohoto důvodu termín označuje protipól proti oficiálnímu dvorskému umění, proto jej překládám jako lidová zábava. V Japonsku se stejné znaky přečtou *san – gaku*.

jak akrobatické kousky, žonglování, mečové tance, magické triky a lví tance, tak divadelní hry, pantomima a tanec. Po příchodu do Japonska se jim říkalo tchangské *sangaku* a byly vnímány jako pouliční zábava. I tady ale docházelo k míšení s ostatními žánry, někteří umělci byli povoláni ke dvoru jako pobavení pro vyšší společnost, např. u příležitosti oslav po utkání v zápase *sumó*, někdy je můžeme najít jako součást představení *gagaku*. Z roku 752 existuje záznam o představení *sangaku* v rámci slavnostního „otevírání očí“ velkého Buddhy v chrámu Tódaidži v Naře, kde se tyto hry představily spolu s *bugaku*.²⁷ Slavnost čítala několik set tanečníků, některé kostýmy se dodnes dochovaly v pokladnici Šósóin v Naře.²⁸

Další pramen z roku 782 je však opačného rázu, vypovídá o zrušení oficiální podpory herců *sarugaku* státem (městem, provincií). Můžeme se domnívat, že to byl krok reflektující vzestup popularity *sarugaku* a růst počtu herců i jejich schopnost samostatné obživy.²⁹

Sangaku v průběhu 11. až 13. století splynulo s termínem *sarugaku*, který vznikl zkomolením čtení stejného znaku. Časem se znak *saru* (散) nahradil znakem pro opici, která se v japonštině také řekne *saru* (猿). Badatelé se dodnes dohádají o původu této záměny, jednou z domněnek je zvyšující se důraz na pantomimickou nápodobu *monomane*.³⁰ Někteří se přiklání k pouhé slovní hříčce, legrační zkomolenině.³¹ Existují také názory, že jeden z prvků zábavy se stal natolik dobově populární, že dal název celé formě: jednalo se o proskakování opice kruhem – buď živého zvířete, nebo později herce přestrojeného za opici. Zajímavý je rovněž fakt, že v době příchodu *bugaku* do Japonska se hry imitující opice dostaly i do těchto tanců (což jen dokazuje vývoj tanců *bugaku* od běžné zábavy k serióznějšímu umění v průběhu historie), časem ale byly zavrženy pro přílišnou primitivnost a přijaty do námětů her *sarugaku*.³² V jednom období se používaly termíny *sangaku* i *sarugaku* současně, zdá se, že *sangaku* spíše označovalo nízkou pouliční zábavu, zatímco *sarugaku* hry předváděné na půdě chrámů při obřadních příležitostech – může se ale jednat pouze o autorskou licenci. O několik století později se navíc znak pro opici *saru* (猿) nahradil

²⁷ Hilská, Vlasta. *Dějiny a kultura japonského lidu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 123.

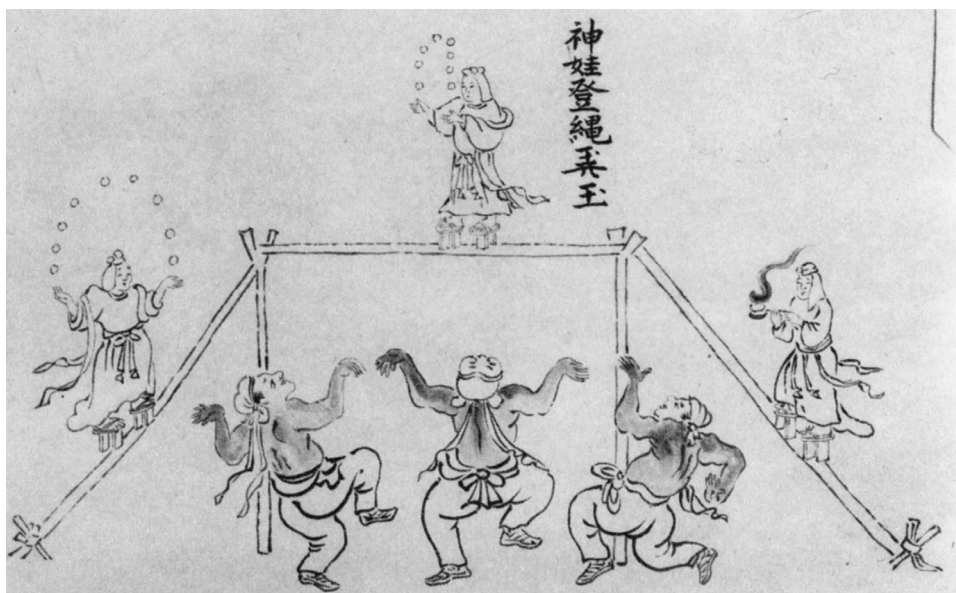
²⁸ Jako příklad míšení žánrů můžeme uvést např. hru *Kenkikodacu*, jejíž námět obsahový i hudební pochází ze *san yūo*, jednalo se o akrobatický tanec a žonglování s meči. Když se kolem 8. století mečový tanec v Japonsku rozšířil, byly to hry *dengaku*, které si přivlastnily pohybovou složku, zatímco hudba se ustálila na repertoáru her *gagaku* (Inoura, s. 41).

²⁹ Rumánek, Ivan R. V. *Japonská dráma nó: Žáner vo vývoji*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 53.

³⁰ *Tamtéž*.

³¹ Rumánek, I. R. V., *cit. 29 / op. cit.*, s. 53.

³² Ortolani, B., *cit. 15 / op. cit.*, s. 56.

Sangaku – chůze po provaze ve dřevácích s ohněm či žonglovacími míčky, dole tanečníci předvádějící pantomimu, vyobrazení z dobového svitku éry Heian

znakem znamenajícím božství (神), ve snaze pozvednout toto umění na úroveň dvorské zábavy.³³

Kolem 10. století tento žánr v Japonsku dočista zdomácněl, k základním rysům *sangaku* se přidalo mnoho nových elementů z lidového prostředí, došlo k aktualizaci témat, míšení s tanci a zpěvy *dengaku*. Významným krokem je také tříbení hereckého umění, nápodoby *monomane*, které se stává hlavním lákadlem pro diváky. Lidé se již nebavili pouze námětem hry, ale vybírali si svého herce, na jehož interpretaci se šli podívat.

Módní vlně, která se rozlila během konce 10. a následujícího 11. století, začal více vyhovovat termín *šin sarugaku* (nové *sarugaku*), který jasně označoval posun od umění přejatého k novému, domácímu, japonskému. Z tohoto období máme dochovaný vzácný spis *Šin Sarugaku Ki* (*Záznamy o Novém sarugaku*, kolem roku 1030). Tento pramen je o to cennější, že jeho autorem není nikdo jiný než Fudžiwara no Akihira, dvořan, jehož titul zněl *mondžo hakase* („mistr písemnictví“) a jenž působil jako učitel literatury na císařském dvoře. V tomto spise Akihira popisuje dvacet osm druhů her *šin sarugaku*, mezi kterými jsou např. tance skřítků, tance magické, žonglování, akrobacie, lví tance nebo pantomima, ale především různé komické vsuvky napodobující úředníky, žebráky, kurtizány, dvořany, rolníky a podobně. Akihira se zmiňuje o deseti umělcích, z nichž čtyři

³³ Více na s. 143.